

ДРУГА РІЧ ПОСПОЛИТА (МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД)

Андрій Безсмертний

КОНФЕСІЙНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розглянуто конфесійну структуру населення Волинського воєводства в міжвоєнний період. Проаналізовано зміни, які відбулися в ній упродовж зазначеного періоду та вплив на неї політики польського уряду, який намагався збільшити чисельність римо-католиків у регіоні.

Ключові слова: Волинське воєводство, міжвоєнний період, конфесійна структура.

Метою пропонованої статті є висвітлення конфесійної структури населення Волинського воєводства в міжвоєнний період. Завдання полягає у тому, щоб з'ясувати конфесійний склад населення регіону, простежити зміни, які відбулися в конфесійній структурі цього населення під впливом політики польського уряду.

В українській історіографії радянського та сучасного періоду досліджуване питання розглядалося в контексті вивчення національної структури населення регіону, зокрема С. Макарчуком¹.

У польській міжвоєнній історіографії воно також висвітлювалося в контексті вивчення етнодемографічного становища населення воєводства А. Крисінським². Сучасні польські дослідники, зокрема П. Еберхардт, звертав увагу на етнодемографічні зміни, які відбулися на території воєводства в міжвоєнний період³.

В процесі написання статті також були використанні видання польських політиків⁴.

Джерельну базу статті склали переписи населення II Речі Посполитої 1921 і 1931 рр., матеріали періодичного (в тому числі статистичного характеру)⁵.

Після підписання Польщею Ризького договору із РСФРР у 1921 р. до її складу крім Східної Галичини, увійшла також Західна Волинь. У тому ж році

було утворене Волинське воєводство із столицею в м. Луцьку і польською владою проведено перепис населення – національна та віросповідна структура Волинського воєводства, за даними цього перепису, виглядала наступним чином (Табл. 1):

Таблиця 1.

Національна та віросповідна структура населення Волинського воєводства за даними перепису 1921 р.

Національність	римо-католики	%	православні	%	греко-католики	%	протестанти	%	юдеї	%
поляки	157606	94,70	62 425	5,85	163	27,63	9 127	24,88	11 277	6,85
русини	3 701	2,22	975 505	91,44	426	72,20	1 606	4,38	1 656	1,01
білоруси	17	0,01	1 101	0,10	0	0,00	0	0,00	0	0,00
німці	161	0,10	67	0,01	0	0,00	23822	64,93	5	0,00
росіяни	55	0,03	9 234	0,87	0	0,00	53	0,14	83	0,05
чехи	4 851	2,91	18 281	1,71	0	0,00	1 758	4,79	19	0,01
євреї	0	0,00	29	0,00	0	0,00	11	0,03	151691	92,08
литовці	39	0,02	103	0,01	1	0,17	1	0,00	0	0,00
інші	0	0,00	97	0,01	0	0,00	312	0,85	0	0,00
Разом	166430	100,00	1 066842	100,00	590	100,00	36690	100,00	164731	100,00

Джерело: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku Województwo Wołyńskie, t. XXIII. – W-wa, 1926. – S. 62.

Проаналізувавши дані перепису, подані в таблиці 1, побачимо, що більшість населення Волинського воєводства становили українці православного віросповідання. Православне населення на Волині переважало і становило понад 80%.

Перепис 1921 р. показав відсоток у 11,6% римо-католиків у всьому воєводстві. За підрахунками С. Макарчука, він становив 11,09% – 182 127 осіб, а відсоток поляків за мовною ознакою складав 16,8%, тобто майже 5% поляків могли належати за віросповідною ознакою саме до православної частини населення воєводства. За нашими підрахунками, близько 83 316 поляків належало до іншого віросповідання. В цілому по воєводстві розходження між чисельністю польського і римо-католицького

населення було незначним і становило 353 332 і 333 882 особи відповідно⁶. Польський дослідник П. Еберхардт підійшов до цього аспекту з юридичної позиції, зазначивши, що перепис 1921 р. зафіксував на території воєводства 263,7 тис. поляків і 180,5 тис. осіб римо-католицького віросповідання – це було населення, яке після здобуття Польщею незалежності отримало польське громадянство⁷.

Чисельність чеського населення у воєводстві перевищувала 24 000 осіб. (див. табл. 1). Більшість чехів за віросповіданням були римо-католиками та православними. Німецьке населення належало до протестантського віросповідання. Наступний перепис населення проводився польською владою у 1931 р. і показав у воєводстві іншу етноконфесійну картину (Табл. 2).

Серед православного населення воєводства було чимало осіб, які подали польську мову, як бачимо з вище зазначених статистичних даних, їх кількість перевищувала 20 000. Серед них 15 000 осіб були, на думку польського дослідника А. Крисінського, православними поляками⁸.

Приріст римо-католицького, православного, греко-католицького, протестантського та юдейського населення у воєводстві відображений в табл. 3.

Проаналізувавши дані переписів 1921 р. та 1931 р., можемо визначити, що кількість православного населення загалом не зазнала відчутних змін і його чисельність залишалася на рівні більше 1 млн. осіб. Проте за підрахунками С. Макарчука, приріст саме римо-католицького населення на території воєводства в період між переписами становив 83,32%, а православне населення збільшилося лише на 24,22%⁹.

Причину збільшення чисельності римо-католиків, більшість з яких були поляками майже у два рази, порівняно із 1921 р., на нашу думку, можна знайти в політиці, яку проводила польська влада на теренах воєводства у 1920-х–1930-х рр. з метою штучного збільшення чисельності населення римо-католицького віросповідання. Приріст населення юдейського віросповідання був не значним і перевищував трохи більше 40 000 осіб (див. табл. 3). Згаданий нами дослідник С. Макарчук зауважував, що населення юдейського віросповідання мало найменший приріст – 16,66%, що пояснювалося його інтенсивною еміграцією. Щодо протестантів, то їх приріст також не був високим.

Відчутно збільшилася чисельність греко-католиків. Їх приріст за період 1921 – 1931 рр. становив більше 10 000 осіб, а станом на 1931р. – більше 11 000 осіб. До збільшення чисельності греко-католиків привів зокрема міграційний рух населення між Галичиною і Волиню¹⁰.

Таблиця 2.

Національна та конфесійна структура населення
Волинського воєводства за даними перепису 1931 р.

Мова Конфесії	білоруська		чеська		польська		українська		руси́нська		воєлого	
		%		%		%		%		%		%
римо-католики	101	4,22	7275	24,1	317700	91,94	1 976	0,14	22	0,36	1 998	1,28
православні	2195	91,73	21584	71,54	20 159	5,83	137984	98,0	5819	95,72	138803	89,10
греко-католики	86	3,59	37	0,12	1 159	0,34	9 502	0,68	187	3,08	9 689	6,22
протестанти	2	0,08	1274	4,22	4 557	1,32	5 239	0,38	34	0,56	5 273	3,38
юдеї	9	0,38	2	0,01	1 975	0,57	0	0,00	17	0,28	17	0,01
Разом	2393	100	30172	100	345550	100	1396561	100	6079	100	155780	100

Мова Конфесії	литовська		німецька		єврейська і гебрійська		російська		неподілено мови		інші	
		%		%		%		%		%		%
римо-католики	52	57,78	203	0,48	0	0,00	175	0,14	168	16,57	184	33,15
православні	31	34,44	14	0,03	0	0,00	122771	99,66	788	77,71	304	54,77
греко-католики	2	2,22	17	0,04	0	0,00	96	0,08	35	3,45	20	3,60
протестанти	5	5,56	42150	99,40	0	0,00	104	0,08	15	1,48	47	8,47
юдеї	0	0,00	19	0,04	20559	100,00	39	0,03	8	0,79	0	0,00
Разом	90	100	42403	100	20559	100	123185	100	1 014	100	555	100

Джерело: Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931r. Województwo Wołyńskie. W-wa, 1938. – S. 22.

Таблиця 3.

Зміни віросповідної структури Волинського воєводства
впродовж 1920-х–1930-х рр.

Конфесії	Дані перепису 1921р.	%	Дані перепису 1931 р.	%	приріст за 1921-1931рр.	%
римо-католиків	166 430	11, 59	327 856	15, 94	161 426	26, 0
православних	1066 842	74,32	1455 882	70, 81	389 040	62, 68
греко-католиків	590	0,0 4	11 139	0, 54	10 549	1, 69
протестантів	36 690	2,55	53 427	2, 59	16 737	2, 69
юдеїв	164 731	11,41	207 588	10, 09	42 857	6, 90

Підраховано за: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitey Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku. WojewództwoWołyńskie, t. XXIII. – W-wa, 1926. – S. 62. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII1931 r. Województwo Wołyńskie. – W-wa , 1938. – S. 22.

Природний приріст у воєводстві за цей період становив загалом 410 осіб з них православних – 302 особи, римо-католиків – 66 осіб, протестантів – 13 осіб, юдеїв – 23 особи, осіб іншого віросповідання – 6, греко-католиків – 0¹¹.

Приріст і втрати в результаті подорожей і змін віросповідання у воєводстві становили загалом 104 000 осіб. З цієї кількості римо-католиків – 81 000 осіб, греко-католиків 11 000 осіб. Православних 18 000 осіб, протестантів 3 000, осіб юдейського віросповідання 7 000, осіб іншого віросповідання 20¹².

Польська влада намагалася змінити конфесійну структуру населення воєводства, запровадивши в 1920-х рр. ревіндикацію, яка, за словами представника польського уряду К. Сроковського, була перш за все політичною, аніж духовною необхідністю¹³.

На конфесійну структуру воєводства певною мірою впливали також випадки переходу із православної віри у католицьку та еміграційні процеси.

Польська преса, яка виходила на території Волинського воєводства в період 1937–1939 рр., буквально рясніє такими повідомленнями. Наприклад, в одному з випусків «Волинського Кур'єра» за 1937 р. читаємо таке – «У неділю 12 грудня в Кременецькому повіті, в одному із костелів 35 православних родин перейшли на католицьку віру»¹⁴. Кілька повідомлень

подібного змісту знаходимо і за 1939 р. – «У Ковельському повіті 70 осіб православного віросповідання оголосили про перехід в католицизм, і задекларували свою приналежність до польського народу»¹⁵. У Костопільському повіті із православ'я в католицизм перейшло 24 особи¹⁶. Зокрема в Гуті Степанівській – 10 осіб, і ще 2 осіб по менших поселеннях¹⁷. В Дубнівському повіті – 45 осіб¹⁸.

В одній із статей «Волинського Кур'єра» знаходимо наступне – «В Костопільському повіті про особу, яка перейшла з православ'я на католицизм, мешканці говорять: він «вернувся до польської віри», якщо діється навпаки, – говорять перейшов, або змінив віру»¹⁹. Маємо наступне повідомлення, в якому засвідчується нібито польська свідомість мешканців одного із сіл Дубнівського повіту – «В одному із сіл Дубнівського повіту, в якому мешкають лише православні, є церква, яку старші мешканці називають костьолом»²⁰. Є також повідомлення, що, наприклад, православні з Луцька часто ходять до костьола²¹.

Цілком імовірно, що випадки переходу на католицизм серед православного населення воєводства були і до 1937 р., проте саме за цей рік зустрічаємо найбільше таких повідомлень у польській пресі. Це пов'язано з тим, що саме в 1937 р. польською владою на території Волинського воєводства було відновлено ревіндикаційний рух, який мав на меті повернути населення Західної Волині із православ'я в римо-католицьку віру. Стосувалося це також і православних поляків, нащадки котрих прийняли православну віру в період перебування Західної Волині в складі Російської імперії, і, зокрема, тих, які перейшли на православ'я уже в період, коли Західна Волинь увійшла до складу Польщі.

Випадки переходу поляків в православ'я були зафіксовані саме в 30-х рр. ХХ ст. Влада, в свою чергу, пояснювала такі випадки тим, що до найближчого костюлу поляку потрібно їхати близько 50 км, а православна церква, натомість, знаходиться чи не в кожному селі воєводства²². Згідно з даними польської статистики станом на 1925 р. у воєводстві налічувалося лише 46 костюлів, а православних церков було 895²³. З іншого боку, польське об'єднання «З'єднанне Шляхти Загородової» (ZSZ) активно займалося будівництвом костюлів, зокрема в тих місцевостях, де серед населення переважали поляки.

Випадки зміни віросповідання виникали також в результаті змішаних шлюбів. Наприклад, у 1938 р. в м. Володимирі 19-літній єврей прийняв римо-католицьку віру і змінив ім'я на М'єчислав, одночасно на католицизм перейшла 17-літня православна дівчина, після чого відбувся шлюб в місцевому костюлі²⁴. Зазначимо, що через польську пресу активно

поширювалася інформація про те, що православні священники буквально змушують поляків, які хочуть одружитися із православним, змінити віру і перейти на православ'я²⁵.

Щодо еміграції населення, то найбільша кількість емігрантів була зафіксована серед православних і греко-католиків. В 1927 р. римо-католики серед емігруючого населення становили 15%, а греко-католики і православні понад 40%²⁶. Станом на 1928 р. із Волинського воєводства в європейські країни і країни Південної та Північної Америки і Палестини емігрувало 4 150 осіб. Із цієї кількості православних налічувалося 1 884 особи, осіб юдейського віровизнання – 766 римо-католиків – 755²⁷.

Отже, конфесійна структура населення Волинського воєводства впродовж міжвоєнного періоду була неоднорідною і складалася із римо-католицького, юдейського, протестантського та православного населення, яке чисельно переважало усі інші конфесійні групи також за темпами приросту.

Польська влада намагалася штучними способами змінити конфесійну структуру населення регіону, започаткувавши в 1920-х рр. ревіндикаційну акцію, і не припиняла проводити акції окатоличування православного населення, проте проведені в цьому напрямку заходи не дали бажаного результату. Незважаючи на незначне збільшення чисельності римо-католицького населення впродовж 1921–1931 рр., досягнути бажаного результату її не вдалося.

1. Макарчук С. А. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.; Макарчук С. Населення Західної України за переписом 1931 р. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1993. – Вип. 29. – С. 53–61.
2. Krysiński A. Liczba i rozmieszczenie ludności polskiej na kresach wschodnich. – Warszawa: Nakł. in-tu badan sprawnarodowościowych, 1930. – 75 s.
3. Eberhardt P. Przemiany narodowościowe na Ukrainie XXwieku. – Warszawa: Obóz, 1994. – 332 s.
4. Srokowski K. Sprawa narodowościowa na kresach wschodnich. – Kraków, 1924. – 56 s.
5. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitey Polskiejdnia 30 wrzesnia 1921 roku Województwo Wołyńskie. – T. XXIII. – Warszawa: Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1926. – 208 s.; Statystyka Polski Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931 r. Województwo Wołyńskie. – Warszawa: Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1938. – Z. 70. – 329 s.; Mały Rocznik Statystyczny. – Warszawa: Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1939. – 260 s.; Kwartalnik naukowego instytutu emigracyjnego oraz przegląd emigracyjny. – T. 1–2 za kwartał 1 i 2. – Warszawa: Nakiadem naukowego instytutu

- emigracyjnego, 1929. – 890 s.; Kurier Wołyński; Głos Wołyńia; Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy «Wołyń».
6. Макарчук С. А. Етносоціальне розвитие ... – С. 56.
  7. Eberhardt P. Przemiany narodowościowe... – S. 73.
  8. Krysiński A. Liczba i rozmieszczenie ludności... – S. 21.
  9. Макарчук С. А. Етносоціальне розвитие... – С. 145.
  10. Макарчук С. Населення Західної України за переписом 1931р.... – С. 57.
  11. Mały Rocznik Statystyczny... – S. 41.
  12. Ibid. – S. 41.
  13. Srokowski K. Sprawa narodowościowa... – S. 43.
  14. Kurier Wołyński. Łuck, 1937. – 12 grudnia.
  15. Głos Wołyńia. Łuck, 1939. – 12 lutego.
  16. Głos Wołyńia. Łuck, 1939. – 18 maja.
  17. Głos Wołyńia. Łuck, 1939. – 18 maja.
  18. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 20 czerwca.
  19. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 9 marca.
  20. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 9 marca.
  21. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 9 marca.
  22. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 16 stycznia.
  23. Mały Rocznik Statystyczny... – S. 33.
  24. Tygodnikspołeczny, polityczny i gospodarczy «Wołyń». Rok III. – 18 listopada.
  25. Kurier Wołyński. Łuck, 1938. – 16 stycznia.
  26. Kwartalnik naukowy instytutu emigracyjnego... – S. 174.
  27. Ibid. – S. VIII–XLI.

Summary

Andreu Bezsmertny

THE CONFESSIONAL STRUCTURE OF THE POPULATION OF THEVOLYN REGION IN THE INTERWAR PERIOD

The confessional structure of the population of theVolyn region in the interwar period is described in the article. The changes which took place during the mentioned period are analyzed and the influence on the above chase of the policy of the polish government which tried to increase the number of the roman- catholics in the region. Key words: Volyn region, interwar period, confessional structure.